

Тема 2. Аграрна політика України

- **Стан справ в аграрному секторі**

Наразі чітко визначеної і належним чином затвердженої аграрної політики в Україні не існує. Хіба що до кінця 2022 року діє документ «Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року», затверджений [розпорядженням КМУ від 30.12.2015 № 1437-р](#). Також діє закон «Про державну підтримку сільського господарства», який містить загальні норми, які надалі використовуються як основа для формування нормативної бази для надання державних дотацій. Державні дотації за напрямками почали надаватися в Україні з 2017 року, замінивши собою спеціальний механізм нарахування ПДВ, який залишав кошти цього податку сільгоспвиробникам неадресним чином.

До початку війни державна підтримка надавалася за програмами здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва ([постанова КМУ](#)

[№ 130 від 01.03.2017](#)), здешевлення кредитів ([постанова КМУ № 300 від 29.04.2015](#)), підтримки розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства ([постанова КМУ № 587 від 15.07.2005](#)), підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції ([постанова КМУ № 107 від 07.02.2018](#)), підтримки фермерських господарств ([постанова КМУ № 106 від 07.02.2018](#)).

У 2021 році почали діяти програми підтримки виробництва окремих культур на одиницю оброблюваних угідь ([постанова КМУ № 886 від 11.08.2021](#), Мінагрополітики оперативно визначає та змінює перелік культур (у 2021 році це була гречка), компенсації втрат від повністю втрачених (загиблих) посівів сільськогосподарських культур внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру ([постанова КМУ № 885 від 11.08.2021](#)), підтримки виробників картоплі ([постанова КМУ № 1008 від 22.09.2021](#)), почала розроблятися нормативна база щодо державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції (поки що лишається недієвою).

У 2022 році попри війну формування нормативної бази щодо державної підтримки сільгоспвиробників було продовжене в напрямках підтримки сільгоспвиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів ([постанова КМУ № 973 від 30.08.2022](#)), запроваджене грантове фінансування створення бізнесу з розвитку садівництва, ягідництва, виноградарства, тепличного господарства ([постанова КМУ № 738 від 21.06.2022](#)), спеціальна підтримка на одиницю оброблюваних угідь для фермерів (до 120 га) та на утримання корів (до 100 голів) ([постанова КМУ № 918 від 16.08.2022](#)).

- **Загальна рамка**

[Стратегування](#), [Рамкові стратегічні документи](#), [Аграрний сектор](#), [Розвиток сільських територій](#)

Наразі в Україні відсутній належним чином сформований та затверджений механізм формування стратегій національного розвитку. Хоча на практиці в цьому напрямі спостерігається досить бурхлива активність. Для того, щоб отримати хоч якісь орієнтири, варто структурувати наявні прецеденти та ініціативи загальноекономічного рівня у сфері аграрної політики, розвитку сільських територій та стан законодавства щодо національного стратегічного планування.

[Стратегування](#). У сфері стратегічного планування з 2000 року діє закон [«Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»](#). Він закладає принципи та надає засади для формування національних стратегічних планів, хоча й зловживає словом «прогноз» за рахунок більш адекватного терміну «стратегічна ціль». Фактично йдеться про формування стратегічних цілей і визначення шляхів їх досягнення (в форматі програм економічного та соціального розвитку). У розвиток положень цього закону у 2004 році був прийнятий закон [«Про державні цільові програми»](#). В цьому законі встановлюються види та напрями для формування цільових програм, вимоги до програми та процедури її розроблення. В законі відчуються пострадянські підходи до державного управління, хоча, якщо їх відповідним чином підкоригувати, цим можна буде користуватися цілком адекватно. На розгляді Верховної ради України ще з 2011 року знаходиться законопроект № 9407 від 03.11.2011 [«Про державне стратегічне планування»](#). Цей документ більшою мірою відображає сучасні підходи до національного стратегічного планування, хоча в ньому й бракує положень щодо галузевих політик, зокрема, аграрної.

Рамкові стратегічні документи. Для аграрного сектору рамковими документами є Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена [постановою КМУ](#)

[№ 179 від 03.03.2021](#) та Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена [постановою КМУ № 695 від 05.08.2020](#).

В економічній стратегії 2030 визначаються завдання щодо євроінтеграції, декарбонізація та орієнтації на Зелений курс ЄС, цифровізації державного управління, встановлюються напрями руху, які є неприпустимими (серед них – неправомірне використання бюджетних коштів та погіршення стану навколишнього середовища). Серед очікуваних результатів – розвиток інновацій і модернізація секторів економіки, розвиток людського капіталу. Стратегічний курс реалізується у напрямках проведення макроекономічної політики, зміцнення принципу верховенства права, формування належного регуляторного середовища, належного управління державною та комунальною власністю, зміцнення міжнародної політики та торгівлі, покращення репутації країни в міжнародному середовищі, забезпечення інвестиційної привабливості, розвитку інформаційно- комунікаційних технологій, секторального промислового розвитку, у тому числі розвитку агропромислового сектору та харчової промисловості, розвитку регіонів, підприємництва, цифрової економіки, культурно-цілісної трансформації, підвищення якості життя. Всі означені напрями та завдання є рамковими для формування та реалізації аграрної політики.

Що ж до власне аграрної політики, загальна економічна стратегія визначає цілями проведення стимулюючої та дорадчої аграрної політики, забезпечення сектору якісною інфраструктурою (земля, зрошувальні системи, фінанси, освіта та наука, транспорт, потужності для зберігання), забезпечення доступними матеріально-технічними ресурсами, збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів, сприяння розвитку переробки, оптимізація збуту на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечення виробництва та експорту безпечної та здорової сільськогосподарської та харчової продукції.

Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року передбачає створення у бюджеті країни фонду розвитку сільських територій. Однак норм щодо розвитку сільського господарства документ майже не містить. Хіба що передбачається розвиток різних форм кооперації, фермерства, забезпечення доступності ринків збуту для малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції, інфраструктури для її зберігання; запровадження нових технологій та обладнання для переробки сільськогосподарської сировини, поліпшення комунікації між сільськими підприємцями та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Аграрний сектор.

Як було зазначено вище, термін дії єдиного чинного стратегічного документу в аграрній сфері – [Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року](#), спливає 1 січня 2023 року. Натомість існує низка розроблених, але не затверджених документів. [«Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки»](#) розглядалась на Раді реформ при Президенті України, але затвердженою так і не була.

[«Стратегія продовольчої безпеки на період до 2030 року»](#) ще з листопада 2020 року висить на сайті Мінекономіки як така, що виставлена на громадське обговорення. У 2022 році з'явився черговий стратегічний документ [«Нова аграрна політика»](#), опрацьований в рамках діяльності Національної Ради з відновлення України від наслідків війни. Однак процедура розробки цього документу не відповідала положенням комюніке Єврокомісії [«Ukraine relief and reconstruction»](#) і була негативно сприйнята громадськістю за рахунок порушення принципу прозорості та неврахування думок всіх зацікавлених осіб.

Розвиток сільських територій.

У сфері розвитку сільських територій справи виглядають набагато краще, ніж щодо аграрної політики. З 2015 року тут діє закон [«Про засади державної регіональної політики»](#). Документом передбачається створення ефективної системи збереження довкілля, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження, адаптацію регіональної економіки та середовища проживання людини до змін клімату, посилення стійкості територіальних громад до кліматичних, демографічних та економічних викликів, поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння цифровій трансформації та цифровому розвитку регіонів. Натомість цілі розвитку аграрного сектору, сільськогосподарських та фермерських господарств, переробки та вироблення готових харчових продуктів в стратегії не ставляться, а відповідні напрями розвитку бізнесу не згадуються.

На відміну від аграрного сектору, у сфері розвитку сільських територій у 2015 році цілком успішно була сформована концептуальна база. [Концепція розвитку сільських територій](#) була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України. Зокрема вона ставить за мету диверсифікацію економічної діяльності, збільшення рівня реальних доходів як від сільськогосподарської, так і несільськогосподарської діяльності на селі, досягнення гарантованих соціальних стандартів, охорону навколишнього природного середовища, збереження та відновлення природних ресурсів, збереження сільського населення, як носія української ідентичності, культури і духовності, а також приведення законодавства у сфері сільського розвитку у відповідність із стандартами ЄС. Ставляться завдання забезпечення стимулів для утримання на селі молодих фермерів, охорони та збереження природних ресурсів, упередження забруднення

ґрунтів та водойм, стимулювання сільськогосподарської кооперації, покращення доступу до фінансів та ринків, розвитку системи дорадництва, формування проектів розвитку сільських територій, створення фонду розвитку сільських територій. Але головне у цьому документі – це те, що він зміщує фокус аграрної політики з підтримки аграрного сектору на підтримку сільського розвитку - поліпшення якості життя та економічного благополуччя сільського населення.

В наступному розпорядженні КМУ № 489-р від 19.07.2017 також був схвалений і [План заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій](#), який охоплює період з 2017 до 2025 року. В рамках плану визначені заходи щодо підвищення якості життя сільського населення, охорони та збереження природних ресурсів, диверсифікацію сільської економіки, вдосконалення системи управління сільськими територіями, розвитку освіти та інформаційно-консультаційного забезпечення. Реалізація заходів покладається на Мінрегіон та Мінагрополітики практично в однаковій мірі.